

Inhoud

Ararat 9

DEEL I

1 Het gebeuren 31

Een hoofdstuk 33

Balikpapan, 1947 68

2 De evenaar 117

Een nieuw hoofdstuk 119

Weer een hoofdstuk 131

Balikpapan, 1947 147

Nog een hoofdstuk 157

Volgende hoofdstuk. *De metastase* 167

Balikpapan, 1947 174

Het hoofdstuk *Overal stilte* 187

Zoveelste hoofdstuk 199

Hoofdstuk over de duisternis en de diepzee 213

Hoofdstuk over blanco tijd 231

DEEL II

3 Het symfonion 245

4 Orpheus 305

5 De verdwijning 355

De verdwijning 357

Balikpapan, 1947 396

De verdwijning 411

DEEL III

6 Twee werelden 423

Hier begint het verhaal over Nachtschade 425

De verdwijning 478

Fresco in een koningsgraf 490

Fugit amor 495

7 Het dolen 517

Ongeveer het laatste hoofdstuk 522

Misschien het laatste hoofdstuk 529

Voorlaatste hoofdstuk 557

Balikpapan, voorgoed 1947 571

Laatste hoofdstuk, voorlopig 591

Ararat 621

De wereld kan worden verdeeld in mensen die schrijven en mensen die niet schrijven. Mensen die schrijven vertegenwoordigen de wanhoop en mensen die niet schrijven keuren dit af en geloven dat zij een grotere wijsheid bezitten – en toch, als zij konden schrijven, dan zouden zij hetzelfde schrijven. In de grond zijn allen even wanhopig, maar wanneer men niet de kans heeft door zijn wanhoop groot te worden, is het niet de moeite waard zijn wanhoop te laten blijken. Is dit wat het betekent de wanhoop te hebben overwonnen?

Kierkegaard

Ararat

Jaren geleden woonde ik in een verwaarloosd huis in het hart van een dennenbos, omringd door stilte die grensde aan absolute stilte, – de stilte die klinkt nadat het revolvergeschot is afgegaan. Soms kwam de wind in het bos, en veroorzaakte tussen de stammen het geluid dat hoorbaar is als men in een lege fles blaast, maar de rest van de tijd bewogen alleen de hoogste toppen van de bomen, zonder geluid.

Behalve door stilte werd mijn bestaan er beheerst door vocht. Het altijd groene bos was altyddurend vochtig, want geen zonnestraal drong tot de mosgrond door, en het huis viel met geen mogelijkheid droog te stoken, nog niet met de grootste kachel die ik had kunnen vinden en die ik brandende hield met kolen, met hout, met de verzamelde werken van tal van schrijvers en voorts met alles wat maar vlam wilde vatten: – binnenmuren, vloeren en plafonds van het huis bleven met waterdruppels overdekt alsof zij, ontroostbaar, niet konden ophouden met huilen, en waar de warmte niet tot de andere vertrekken kon doordringen raakte alles behangen en belegd met tapijten van schimmels en zwammen in vele tinten grijs.

Dagelijks begon ik omstreeks elf uur in de ochtend jenever te drinken, om tegen het eind van de middag, bij het grauwer worden van het toch al altijd grauwe schemerlicht dat er hing, een tot de bodem geleidde fles uit het raam van mijn zogenaamde werkvertrek het bos in te gooien.

Het was in het jaar dat ik drieëndertig was geworden, – het rampenjaar in mijn leven tot dusver: alle kabels waren doorgehakt, alle ankerkettingen doorgeroest, alle schepen gezonken, – de tijd voor de balans was aangebroken, het was tijd voor conclusies.

Eerder dat jaar, in de vroege lente, was er een novelle van mij verschenen: mijn vijfde literaire publikatie in boekvorm, – ik sloot er de beginperiode van mijn schrijverij mee af. Van deze novelle verschenen vele jubelende recensies, maar evenals mijn vorige boeken bleef ook dit boek onverkocht, en niet lang later werd het evenals mijn vorige boeken aan een ramsjfirma van de hand gedaan.

Iedere boom is goed om je aan op te knopen, iedere hoogte is goed om je van te pletter te storten, ieder water is goed om je in te verdrinken.

Niet, dat ik per se dood wilde, hoewel, als het niet anders kon zou het mij ook weinig hebben kunnen schelen, – ik verlangde om er een poosje niet te zijn, om een paar maanden à een halfjaar in een soort slaap, of roes, of een nog andersoortige toestand van onbewustheid, door te brengen om niet aan ‘het leven’ te hoeven deelnemen.

Ik had enige dozen jenever ingeslagen, die buiten tegen de achtergevel van het huis, onder een afdak, stonden opgetast, iedere doos bevatte twaalf literflessen, – maar wat ik ook zoop, nooit was mijn slaap zo diep en mijn roes zo definitief, of ik dook er na verloop van tijd proestend en naar adem happend weer uit op, zwetend, bevend, vol van allerhande pijnen, maar in ieder geval: *levend* en mij de dingen ten slotte wel degelijk nog altijd scherp bewust.

Er werd klaarblijkelijk nog iets van mij verwacht: – misschien moesten er in de toekomst toch nog dingen door mij worden geschreven die niemand anders dan ik zou kunnen schrijven, of willen schrijven, of durven schrijven...

Daar zat ik dus, – naar alle kanten doodgelopen en in alle facetten van mijn bestaan mislukt. Om mij heen was die immense stilte van het bos dat allengs vol lege flessen kwam te liggen, die van lieverlede in de zompige grond begonnen weg te zakken. Ik wilde nu zelf op een of andere manier door de wereld zakken, ondergaan in water, om op de bodem daarvan voor enige tijd door vergetelheid te worden toegedekt. Soms droomde ik van een onderwaters kristallen paleis: daar woonde mijn geliefde, die ik het meest miste van alles dat ik miste. Zodra ik begon te zuipen stroomden mij de tranen over het gezicht. Als ik niet zoop was ik krankzinnig van gemis, van jaloezie en van haat.

‘Nachtschade!’

Opnieuw zal ik mijn geliefde zo noemen, zij is dezelfde als die ik eerder heb omschreven als ‘de gedroomde geliefde’.

Ik riep haar naam, of als het haar naam niet was dan waren het andere dingen, hardop, om de stemgeluiden die mij omgaven met mijn geroep te overstemmen en zodoende niet steeds te hoeven beluisteren.

Stemmen horen was een van de verschijnselen die zich aan mij voordeden ten gevolge van mijn drankdieet. Ik was, terwijl ik langzaam naar de diepte ging, bijna permanent omringd door gekakel en gegons van stemmen uit voorbijgane jaren van mijn leven.

Deze stemmen waren geen ‘inbeelding’ als zodanig, maar klonken *werkelijk*, ik hoorde ze niet binnen in mij, maar in de doodstille en absoluut verlaten ruimte buiten mij, hardop of gefluisterd, soms één stem, soms een kakofonie van stemmen, klanken, woorden, zinsdelen, die altijd opeens, onverwacht, begon te klinken.

Vooral ’s nachts bracht dit verschijnsel mij buiten zinnen van angst en begon ik bij voorbeeld te telefoneren, willekeurige nummers draaiend om te horen of er buiten het bos nog levende mensen woonden, of dat de wereld misschien was ten onder gegaan en nog slechts uit stemgeluiden van rusteloos rondwarende zielen bestond.

Meestal kwam er geen verbinding tot stand, maar soms draaide ik een cijfercombinatie die in de hoorn wel degelijk een stem tot klinken bracht: ‘Hallo?’(...) ‘Hallo?’(...)

Dit boezemde mij nieuwe angst in, die van dezelfde soort was, want de stem die ik op deze wijze plotseling te horen kreeg was niet anders dan alle stemmen die ik toch al hoorde.

Of ik zette midden in de nacht de televisie aan om te luisteren naar het geruis dat met het oplichten van het scherm, dat beeldloos bleef, begon te klinken.

Naarmate ik het volume van het geruis opvoerde en dit ten slotte klonk als donderend neerstortend water, absorbeerde het de klanken van mijn stemmen, en kwam er enige rust in mij (maar nooit was ik vrij van de gedachte: dit alles moet worden beschreven, ooit, door mij, of ik zal niet hebben geleefd).

Wat ik ook ‘Nachtschade’ riep, natuurlijk hoorde zij mij niet.

Zij was ten slotte toch naar haar echtgenoot teruggekeerd, want zij was nu eenmaal met hem getrouwd, zei ze, – en dat *mijn* huwelijk nu voorgoed kapot was, betekende nog niet dat zij het hare met *haar* echt-

genoot niet alsnog wilde proberen te herstellen.

Tussen haar en mij bleven spookgestalten staan die hun ogen onafgewend op ons gevestigd hielden: dat waren haar echtgenoot en mijn echtgenote van wie ik was weggelopen, – mijn echtgenote had aan iedere hand een kind: een dochttertje (Lotje) en een zoontje (Joris).

Ik moest haar nu, zei mijn geliefde, niet chanteren; ik moest haar een eerlijke kans geven om voor haarzelf met de dingen in het reine te komen; ik moest haar geen brieven schrijven, háár moest ik niet opbellen, ik moest haar niet achternalopen, ik moest haar niet lastig vallen...

Sedert ik uit een vrouw te voorschijn ben getrokken, leef ik met het vrouwensoort op voet van liefdevol gekoesterde onmachtige haat.

In het voetspoor van...

Naar aanleiding van de vele jubelende recensies die van mijn novelle waren verschenen, was er een televisieploeg naar mijn dennenbos gekomen en was ik door een redactrice van het literaire kijkprogramma 'In het voetspoor van...' geïnterviewd. Dit gebeurde wandelend onder de donkere bomen, in het tot vaalheid uitgefilterde licht van een voorjaarsmiddag, terwijl de camera zich nu eens vóór ons, dan achter ons, dan opzij van ons bevond. Beurtelings hield de interviewer de microfoon voor haar mond, om mij een vraag te stellen, en voor de mijne, die op die vraag dan een of ander antwoord gaf. Alle antwoorden sprak ik uit in een toestand van geestepaniek, puttend uit een chaos van antwoordmogelijkheden. Wat ook terug te zeggen op een vraag als: 'Waarom schrijft u?' – immers: wie begrijpt ooit wat, wie spreekt mijn taal? 'Wat beoogt u met uw boeken?' 'Wie bent u?' (Ein Kind des Zorns in Satans Netze...) 'Is wat u schrijft autobiografisch?' 'Is wat u schrijft overeenkomstig "de historische werkelijkheid"?'

De microfoon zat aan een tientallen meters lange draad, die zich achter onze voetafdrukken door het bos heen ontrolde, alsof mijn ondervraagster en ik ons in een doolhof hadden begeven waarin wij steeds verder, steeds dieper, doordrongen, maar waaruit wij straks, langs die draad, de weg naar huis weer zouden kunnen terugvinden; – soms struikelde ik bijna over die draad.

Van dit interview herinner ik mij thans nauwelijks méér dan dat het heeft plaatsgevonden, en dat het, maanden na de opname, pas in de herfst van dat jaar, is uitgezonden, – maar des te scherper herinner ik mij

hoe ik schrok toen ik mijzelf op het beeldscherm zag:

Ik had de gewaarwording als was het eigenlijk niet 'mijzelf' die ik zag, maar een in een lichtbeeld veranderde, tijdloos geworden gedaante die 'ik' was en gelijktijd evenveel niet-'ik'. Ik zag een door mij uitgebeeld, mij-voorstellend personage dat ik ook met 'hij', of met 'jij', zou hebben kunnen aanduiden, zozeer voelde ikzelf mij vreemd aan die gedaante die mijn lichaam had, mijn kleren en schoenen droeg, en met mijn stem-geluid woorden reproduceerde die ik maanden tevoren in een microfoon had gezegd.

Zo leek het, alsof ik mijzelf zag in de gedaante van een der 'ik'-personages uit sommige van mijn eigen romans en novellen, waarin ik wel 'ik' had geschreven, maar daarom niet altijd *mijzelf* had bedoeld, zonder gelijktijd mijzelf *niet* te bedoelen.

Ik zei tegen de interviewer:

Ik besta niet zonder de boeken die ik schrijf, – soms lieg, of droom, of fantaseer ik mijzelf en kom aldus omtrent mijzelf tot een of andere waarheid, die niet 'autobiografisch' is, en ook niets met enige 'historische werkelijkheid' te maken heeft, en toch voor mij als 'waarheid' geldt. Het vinden van die 'waarheid' is een van de redenen waarom ik schrijf. Kunst is de leugen die de werkelijkheid openbaart.

De autobiografie van de schrijver is niet de weergave van werkelijk (of waarlijk) door hemzelf 'beleefde' gebeurtenissen, maar is zijn werk zelf.

De 'historische werkelijkheid' doet er al helemaal niet toe, daar 'historie' niet bestaat, 'werkelijkheid' niet bestaat, en weldra de schrijver-persoonlijk ook niet meer bestaat.

Behalve dat ik mijzelf niet met het beeld-van-mijzelf kon identificeren, raakte ik bij het bekijken van het programma ook het besef van tijd en ruimte kwijt. Ik zag 'mijzelf' *in het verleden* op een tijdstip dat toch *het heden* was, – terwijl dat heden op geen enkele wijze meer overeenkwam met het verleden, zoals dit in het programma wederopdoemde.

In het heden was het dennenbos om mij heen herfstig geworden en hing het vol rag en webben, maar in hetzelfde heden zag ik op de televisie hetzelfde bos in de lente, – een beeld dat minder duister en onheilspellend was en waar zelfs vlinders doorheen dwarrelden. Toen de opnamen werden gemaakt ook was mijn geliefde nog bij mij, en toen het programma werd uitgezonden was zij niet meer bij mij en toch weer wel een ogenblik bij mij terug, – want zij kwam in het programma voor:

(Het door mij uitgebeelde, mij-voorstellende personage staat aan de rand van de kleine waterplas aan de grens van het bos. De camera bevindt zich aan de overkant van de plas en filmt, langzaam inzoomend, de auteur, dat wil zeggen: niet hemzèlf maar, om een of andere 'poëtische' of anderszins 'artistieke', of 'symbolische' reden, zijn spiegelbeeld in het rimpelloze water.

Daarop verschijnt de geliefde, zij het eveneens niet zijzelf, ook van haar gestalte ziet men slechts het verzonken dubbelbeeld. Waar zij loopt ritselen het riet en het gras, maar in de uitzending is dit niet te horen: er klinkt muziek. Wat is zij mooi en jong en sprookjesachtig, maar zij kijkt zo treurig, enzovoort.

Nu wenden de auteur en de geliefde zich van de camera af, en beginnen hand in hand van het water vandaan te lopen. Waar hun spiegelge-daanten uit het water verdwijnen, hun hoofden het laatst, verschijnen gelijktijd hun ware gedaanten, en filmt de camera nadrukkelijk beider voeten, die zich in de richting van het bos verplaatsen. De auteur draagt schoenen, de geliefde is blootsvoets. De camera registreert dat de voetafdrukken die het tweetal in de drassige grond stempelt bijna ogenblikkelijk vol water slibben en zonder spoor verdwijnen.

Eindshot van dit tafereel is: de boswand, voorgesteld als een toneeldecor, waarin beiden zijn opgelost, – vóór het decor buitelen een paar vlinders. Camera zoomt terug naar de rand van het water, men ziet het toneeldecor in het water weerspiegeld.)

Toen dit fragment op het beeldscherm voorbijtrok was ik al stomdronken en dus ook in die toestand evenveel niet-mijzelf als wel-mijzelf, – verdoemd in tal van werkelijkheden en tijden, afbeeldingen, afsplitsingen, spiegelbeelden, personages, personificaties, decors.

Wie was ik nu eigenlijk, en wáár was ik?

Behoedzaam drukte ik me uit de verzakte leunstoel waarin ik zat overeind, – behoedzaam: om de boel niet onder te kotsen, – en vluchtte weg, waarheen?, het kille huis uit, het kille bos in, om het vervolg van het programma niet te hoeven zien. Tranen met tuiten, die tranen bestonden uit pure jenever. De drankfles droeg ik onvrijwillig, als een vreemd zwaar uitgroeisels aan mijn lichaam met me mee: terwijl ik naar het programma zat te staren had ik in gedachten mijn ringvinger door de flessehals gedrukt en hem er niet meer uit kunnen krijgen. Er zat nog een bodempje jenever in de fles, – rennend door het bos hoorde ik dit zachtjes klotsen.

Ik tegen de interviewster:

Niet het lichtbeeld van de schrijver, geconserveerd op foto's, films of ampexbanden, bewijst zijn bestaan; het enige bewijs dat hij bestaat is zijn werk. Zelfs als dit werk te eniger tijd door geen sterveling meer zou worden gelezen, blijft *de mogelijkheid* dat het wordt gelezen, omdat het in principe altijd wel ergens *is* en aanwezig blijft: in een universiteitsbibliotheek, in het filiaal van een ramsjconcern, in een marktkraam, op een zolder, waar iemand, ooit, het vindt, en eeuwen na hem weer iemand. Dit is de zin die ik aan mijn schrijverij heb gegeven: terwijl mijn lichaam dagelijks een stap dichterbij nadert tot de dood en het historisch niets, overleef ik mijzelf door middel van de boeken die ik schrijf om ze na te laten als voetsporen op mijn weg.

Laat ik mij toch haasten.

Als ik droom dat ik ben verdwaald, zie ik mijzelf als in een jaren geleden opgenomen film of televisieprogramma: ik ben in een misschien ooit bestaan hebbende, maar niet meer bestaande wereld, waar ik ben doordat de tijd geweld is aangedaan. Die wereld en alle dingen en personen in die wereld, ik inclusief, zijn zilverachtig van gedaante, – alles, ik inclusief, bestaat uit onwezenlijk, korrelig licht, waarin de kleuren zijn verpletst. Het is een dodenwereld, het is de wereld van een of ander verleden dat misschien, – zekerheid daaromtrent bezit ik niet, – *mijn* verleden is, waar ik niet wil verblijven, maar waar ik in mijn slaap, of in mijn fantasie, willoos ben verzeild geraakt. Ik 'beleef' daar een ander, een 'onhistorisch' en 'onwerkelijk' leven, waarvan ik mij, wakker geworden, fragmenten herinner die, nadat ik ze heb beschreven, zonder voorbehoud deel uitmaken van mijn autobiografie *omdat* ik ze heb beschreven en aldus met mij te maken hebben tot in eeuwigheid.

Literatuur is: aannemelijk gemaakte waarheid. Zo ben ik niet ik, maar een aannemelijk gemaakt personage: hij zoekt de draad die hem uit zijn doolhof leidt.

Notitie op een los velletje papier, aangetroffen in het als dagboek dienende aantekenschrift van de schrijver. Een parafrase ervan hoort men hem uitspreken in de aan hem gewijde televisiefilm. Terwijl hij de woorden uitspreekt, ziet men de interviewster weliswaar knikbewegingen maken met haar hoofd, maar zij is dan al vrij wanhopig. Waar is zij aan begonnen! Op de achtergrond klinkt zacht geklinkel, als van een glazen xylofoon.

‘Als het web van een spin wordt beschadigd, begint het dier vol energie aan het herstel en de wederopbouw ervan: – de nieuwe versie van zijn compositie is minstens zo volmaakt geconstrueerd en aandachtig uitgevoerd als de eerste versie is geweest. Wordt ook dit tweede web beschadigd, dan begint de spin opnieuw aan de restauratie, maar blijkbaar al minder geconcentreerd: hij spant provisorische scheerlijnen en knoopt afgebroken draden al wat slordiger aan elkaar. Na nogmaals een beschadiging van dit al niet meer volmaakte web, herstelt de spin alleen nog maar het minst verwoeste gedeelte ervan: – als de zaak dan voor de zoveelste en daarna nog eens voor de zoveelste keer wordt verwoest, lijkt hij zijn moed, maar vooral zijn inspiratie, zijn artisticeit en zijn vakvaardigheid volledig te hebben verloren: hij herstelt alleen nog maar de draden waaraan zijn scheve ruïne in de ruimte blijft hangen, de spankracht ervan is vervallen tot slapte, hij woont in een doolhof vol gaten, zijn web lijkt op het fragment van een gerafelde nylonkous, hijzelf is krankzinnig geworden en ofwel hij versteent, ofwel hij vlucht uit zijn voormalige meesterwerk weg...’

Met de jeneverfles aan mijn vinger tolde ik door het bos, met dikke tong de naam van mijn geliefde roepend en deze verstrengelend met magische spreuken, om te bewerkstelligen:

dat *nu* zichzelf in haar ware gedaante in levenden lijve midden in het bos zou staan, zoals ik haar op de televisie aan mijn zijde in het bos had zien verdwijnen, en dat zij over de dennenaalden naar mij toe zou komen, alsof zij niet was weggeweest, of alsof de tijd dat wij elkaar hadden moeten missen voorbij was, het verdriet ons had gelouterd en wij nu alles zouden regelen wat er geregeld moest worden.

‘Nachtschade!’

Boven het bos stond een volle, helder schijnende maan, die alles verlichtte alsof het dag was, – zij het dan zo’n dag uit de dat jaar eindeloze reeks van druilerige dagen waarop er gestadig motregen viel, afgewisseld met stortregen, hagel of natte sneeuw, en het doodzieke licht er op leek te wijzen dat het einde der dingen nabij was, aangezien al die neerslag bezig was een zondvloed te vormen.

Er zou wat zon moeten komen, al zou deze slechts bestaan uit één vluchtige opbeurende of optimistische gedachte, – uit één verwachting, hoe klein en begoochelend dan ook, om er zich al was het maar een halve seconde op te kunnen verheugen.

In dat nevelige licht, en terwijl de boomstammen heen en weer zwenkten alsof niet ik dronken was maar die boomstammen het waren, hoorde ik opeens dat mijn geroep door een geluid werd beantwoord: er

klonk, regelmatig herhaald, een krachtig uitgestoten, onmelodische schreeuw, die misschien een angstschreeuw was.

Het duurde een poos voordat ik de herkomst ervan had achterhaald, want het geluid verplaatste zich in het rond boven mijn hoofd: het werd uitgestoten door een grote zwarte vogel die zich met breed geflapper van zijn vleugels van boom naar boom verplaatste, steeds als hij neerstreek schudde hij een kleine regenbui uit de takken.

Buiten het bos, aan de rand van de waterplas waarin ik daarjuist op de televisie mijzelf plus een fragment uit mijn verzonken leven had gezien, kwam het dier vlak bij mij op een boomtak zitten en kon ik het, hoe dronken ik ook was, in het op deze plaats door niets afgeschermd maanlicht beter bekijken.

Nooit zo'n vogel gezien, zo groot en breed, en zo angstaanjagend. Het dier was nat en verfomfaaid en leek mij doodmoe of doodziek te zijn. Tussen de zwarte, vaal glanzende veren op zijn lichaam was hier en daar zijn grauwe huid te zien, – zijn ogen, waaruit vocht droop, waren met vliezen afgedekt. Zilveren tressen en epauletten op zijn gehavende uniform; hoge hoed; schoenen met gespen. Bij het horen van zijn kraakstem dacht men aan voetstappen zoals deze klinken wanneer er door grint wordt gelopen.

Mijn bos was het bos van de verdwaalde dieren. Een ree, een hond, duiven, katten, tamme konijnen, een meeuw, een pauw, een groengele parkiet, waren vóór deze dompige vogel in de loop der tijd al in het bos verschenen, soms uitgeput van hun omzwervingen, om door mij te worden gevoed, gelaafd en als dit mogelijk was geweest van hun ziekten en wonden genezen. Daarna wees ik ze de goede weg, hoe ze het bos weer uit moesten komen.

Nooit verscheen er eens een mens in mijn bos, want het moest wel of men dacht dat de Styx er zijn oorsprong vond, zo moerassig was het er, zo werd de stilte er beklemtoond door onafgebroken gelispel van water, en zo schimmelig rook het er alsof de ontbinding zelf er tussen de mistlierten en het rottende naaldhout woonde.

Alleen ikzelf durfde er te komen, – maar dikwijls zo bang als ik mij herinnerde bang te zijn geweest toen ik een kind was.

Welke waren mijn duivels, waarvan ik zeker wist dat zij allemaal in dit bos waren komen wonen, soms zichzelf vertonend, soms bezit nemend van mijn lichaam, soms zich van mij afsplitsend, soms pratend, buiten mij, soms pratend door mijn mond, en mij verbiedend het bos te

ontvluchten, of als ik het bos was ontvlucht mij dwingend om er onmiddellijk naar terug te keren?

Ik zie na al die jaren mijzelf daar en op dat tijdstip terug, – ik sta bij de waterplas aan de rand van het bos, tussen lege flessen en flessescherven, mijn voeten in de drassige grond weggezakt. Ik besef pas nu dat ik een hoed op heb.

Zwaaïend met mijn armen, aan een waarvan een jeneverfles hangt, voer ik het woord tegen een verkreukelde en doorweekte zwarte vogel. Roep ik, roept hij iets terug, even schor en vals als ik en schijnbaar met dezelfde neiging tot kokhalzen als ik bij mijn roepen voel en steeds moet onderdrukken. Hij doet alsof hij zijn kreet uit het diepst van zijn maag moet opstuwen, waarbij hij zijn gebogen snavel al spert lang voordat het geluid erdoor naar buiten komt, – bij het uitschreeuwen van zijn boodschap is het of hij leegloopt en daarna voorover zal vallen. Net als ik.

Ik hoor mijzelf met hard en vèdragend stemgeluid zeggen: Is dit dag, of is dit nacht? Is dit nu, of is dit lang geleden, of is dit een tijdstip in de toekomst dat ik nog moet meemaken, maar dat ik alvast als een voorspellende droom vóór mij zie? Hallo, meneer, weet u wel zeker dat ik dronken en verward ben, en dat ik wel degelijk ik ben en niet een onbestaand maar slechts aannemelijk gemaakt personage? Mijn leven is verschrikkelijk in de war, ik heb ver gelopen, ik herken de landschappen niet meer, ziet u hier soms ergens een draad liggen waarlangs ik mijzelf uit de doolhof kan bevrijden?

In slow motion nu, zodat de vertraagde bewegingen bijna plechtig lijken, slaat het sinistere beest zijn vleugels uit en verheft zich van zijn zitplaats. Ik zie hoe hij weer begint rond te vliegen en dan plotseling op gezichtshoogte in een rechte lijn op mij afkomt. Zoals ik hem ‘vertraagd’ zich zie bewegen, zo hoor ik ook zijn geschreeuw alsof dit klinkt van een te langzaam afgedraaide geluidsband: tot grommende bastonen uitgerekt, opstijgend als uit een onderaardse grottenwereld. Voordat ik mij uit de voeten kan maken, of zelfs voordat ik mij kan bukken, vliegt het dier tegen mij aan en slaat zijn klauwen in mijn gezicht en keel. Mijn hoed! Met zijn snavel, waaruit de vervormde klanken te voorschijn blijven komen, begint hij op mijn schedel te hakken. Hij duwt mij met de kracht van zijn hele lichaam van mijn plaats (waarbij ik denk aan mijn voetafdrukken, die zich ogenblikkelijk met modderig water vullen en onzichtbaar worden). *Klap!* Rol zoveel, opname zoveel, stilte, camera loopt. Pijn in mijn hersens, pijn in mijn ingewanden, pijn aan mijn rech-

ter ringvinger waar iets omheen knelt en dat mijn hele hand verzwaart en lijkt te verlammen. 'De muziek zetten we er later wel onder, bij het monteren.' 'Wat niet goed is, knippen we er gewoon uit.' Ik kom met een zweefduik in het water terecht: – ik zie mezelf boven het water en gelijktijdig in het water voordat ik, langzaam, langzaam, door mijn eigen spiegelbeeld heen breek en een gat in het water sla waaruit duizenden waterfragmenten, alle even scherp in beeld, als stukjes kristal, beginnen weg te zweven.

Hierna zie ik niets meer dan zilverig schijnsel. Alle geluiden verdwijnen achter geruis, dat aanzwelt, en weldra begint te klinken als gebrom en gedreun. Het water is dieper dan ik altijd had gedacht, – moe en zat, zwaar als de dood, mijn lichaam slap en zonder verzet, verzink ik in een bodemloosheid die niet van uren maar van eeuwen is, alleen in de fles aan mijn vinger is nog lucht, zij het voor nog maar één ademdeug, en ook die hoef ik niet.

Naar adem happend van benauwdheid duik ik op uit mijn slaap.

Al het voorgaande is een droom, gelijktijd is het een herinnering, gelijktijd is het een mengsel van beide, gelijktijd is het nog iets anders.

Er moet een tijdpoint in het leven van een mens zijn, vanaf welk punt hij niets meer kan beleven of hij lijkt het al eerder te hebben beleefd: hetzij in werkelijkheid, hetzij in zijn droom of fantasie, – wat precies hetzelfde is, daar ook dromen en fantasieën levenswerkelijkheden zijn.

Op dit tijdpoint ben ik nu.

Herinneringen keren in droomvorm in mij terug; ik droom dingen die niet uit mijn herinnering komen, maar die ik mij later toch als ‘echt gebeurd’ herinner; het is mij niet langer mogelijk mijn uit mijn bestaan-tot-heden stammende ‘reële’ herinneringen te onderscheiden van zogenaamd uit mijn dromen afkomstige herinneringen. Alles in mij is bezig ineen te vloeien, – om zich te voegen tot de vorm die het ten slotte in mijn boeken krijgt, die van: ‘beschrijvingen’.

Zo zei ik het tegen de interviewster.

Slapstick:

Naar adem happend, bevend, vol van allerhande pijnen, dook ik ook toen op uit mijn slaap, – de dag na de uitzending van het televisieprogramma waarin ik, geloofde ik, mijzelf had gezien (ik herinnerde mij de uitzending toen ik de woonkamer binnenging en midden in de rotzooi het korrelige licht van het televisiescherm zag flakkeren, – ik moest zijn vergeten het toestel uit te doen).

Ik lag geheel gekleed in bed, zelfs mijn schoenen had ik aan. Ikzelf, mijn kleren, de hoed die op mijn borst lag, het beddegoed, de matras, –